

TARIQAT ILMI

Bahronov Firdavs Farrux o'g'li

Osiyo xalqaro Universiteti talabasi.

baxranovfirdavs@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10712892>

Annotatsiya. Tariqat ilmining vujudga kelishi, rivojlanishi, O'rta osiyoda yoyilishi hamda uning mazmuni haqidagi ma'lumotlar berilgan. Tariqat ilmining asliyatini qalbini poklash, bor ne'matlarga shukronalik keltirish va uni uqtirish haqidagi fikrlar yoritilgan. Qo'shimcha qilib shu aytib o'tish kerakki, tariqat ilmining olimlari va ulamolari haqida ma'lumotlar mavjud.

Kalit so'zlar: Islom dini, tariqat, so'fiylik, tarki dunyo qilish (zuhd), tavakkul, Yassaviya, Kubraviya, komillik, Naqshbandiya, pir, Xo'jagon, zikr, poklik, taqvo, kamtarlik, aqida, tanazzul, ruhiyat, sunnat, zohidlik, mutassiblik, tarki dunyo.

THE SCIENCE OF RELIGION

Abstract. Information about the emergence, development, spread of Tariqat science in Central Asia and its content is provided. The essence of the science of Tariqat, the ideas of purifying the heart, giving thanks for all the blessings, and giving it away, are highlighted. In addition, it should be mentioned that there is information about scholars and scholars of the science of tariqat.

Key words: Islam, tariqat, Sufism, leaving the world (zuhd), tawakkul, Yassawiya, Kubrawiya, perfection, Naqshbandiya, pir, Khojagan, zikr, purity, piety, humility, creed, decadence, spirituality, circumcision, asceticism, bigotry, leaving the world.

НАУКА О РЕЛИГИИ

Аннотация. Даны сведения о возникновении, развитии, распространении науки о религии в Средней Азии и ее содержании. Выделены суть науки Тариқат, идеи очищения сердца, благодарения за все блага и раздачи его. Кроме того, следует упомянуть, что имеются сведения об ученых и ученых науки Тариқат.

Ключевые слова: Ислам, тариқат, суфизм, уход из мира (zuhd), таваккуль, Яссавия, Кубравия, совершенство, Накибандия, пир, Ходжаган, зикр, чистота, благочестие, смирение, вера, упадничество, духовность, обрезание, аскетизм, фанатизм, покидая мир.

Yurtimizga islom dini kirib kelishi va chuqur o'rganilishi oqibatida yuzaga kelgan tariqat ilmi haqidagi o'tmishga nazar tashlashdan oldin tariqat haqida ozgina to'xtalamiz. Tariqatga qadam qo'yish — tirikchilikning barcha tashvishlaridan voz kechish hamda ixtiyorni pir-murshid (eshon)ga topshirishdan boshlanadi. Ruhni poklash, qalbini poklash tariqat ilmining asoslaridan hisoblanadi. Tariqat ilmining olimi bizga nafsimizning ibodatini o'rgatadi va o'zi ham nafsining ibodati bilan band bo'ladi. Undan keyin Tariqat yo'lida so'fiy yana bir necha bosqich (maqom)larni, jumladan doim kambag'allikda, tasodifiy rizq hisobiga yashash (faqr), tarki dunyo qilish (zuhd), har narsani faqat xudoga solish (tavakkul), uni sevish va unga intilish (muhabbat, shavq) va boshqa bosqichlarni o'taydi.[1.1]

So'fiylikning ba'zi yo'nalishlari insonni nafaqat zohidlik, balki mutaassiblik yo'liga ham yetaklaydi. So'fiylikda Tariqatlar g'oyatda ko'p bo'lgan. Sufiy yoki solik tirikchilikning barcha tashvishlaridan voz kechishi, doim kambag'allikda qanoat qilib yashashi, tarkidunyo qilishi, har

narsani xudodan deb bilishi, xudoni sevishi va unga intilishi, ixtiyorini pir, murshidga topshirishi lozim. Garchi tasavvuf maktablarining tashkil topishi dastlab Kufa, Bag‘dod, Basra, Misr kabi islom dini keng tarqalgan hududlar bilan bog‘liq bo‘lsa-da, lekin keyinchalik, XI-XII asrlarga kelib, O‘rta Osiyoda butun islom olami miqyosida umume’tirof etilgan Yassaviya, Kubraviya, Xojagon kabi nufuzli mustaqil tariqatlar vujudga kelgan.

O‘rta Osiyoda keng tarqalgan har qaysi tariqat shu mintaqada azaldan mavjud bo‘lgan diniy rasm-rusumlar ta’siridan chetda qolmay, balki ularning mahalliy urf-odatlarini o‘zlashtirish jarayonida o‘z ta’sirini ham ko‘rsata olgan. Shayxlarning jamiyatning ma’naviy va siyosiy jihatdan rivojlanishiga bo‘lgan mas’uliyati keyinchalik boshqa tariqatlar uchun ham odatga aylangan. O‘rta Osiyodagi tasavvuf tariqatlari shayxlarining faoliyati mintaqaning ijtimoiy, siyosiy va diniy holatiga katta ta’sir ko‘rsatgan. Tarixiy yondashuv, tizimlilik, vorisiylik va qiyosiy tipologik tahlil tadqiqotning metodologik asosini tashkil etadi.[2.1]

Komillik, komil inson g‘oyalarining dastlabki kurtaklari tasavvuf tariqatlariga borib taqaladi. Tasavvuf tariqatlari musulmonlar axloqi va dunyoqarashini shakllantirishga katta ta’sir ko‘rsatib, ularning nafaqat ruhiy-ma’naviy, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli dunyo bo‘ylab tasavvuf tariqati bilan bog‘liq jarayonlar ustuvor mavzular sifatida o‘rganib kelinmoqda. Islom olamidagi qator ilmiy tadqiqot markazlarida tasavvuf ta’limoti, tariqatlar ichida naqshbandiyaning o‘rni, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog‘liqligi, yoyilishi, ma’naviy silsilasi, tariqat namoyandalarining o‘zaro munosabati, zikrning maxfiy va jahriy ko‘rinishlari ulkan hududlar bo‘ylab keng tarqalishiga doir tadqiqotlar olib borilgan.[3.1]

Tasavvuf tariqatlari insonlarni ruhan poklanishga, halolikka, haqiqat yo‘lidan yurishga, undovchi insoniy, axloqiy tamoyillarni shakllantiruvchi yo‘ldir. Tarixdan ma’lumki, ushbu yo‘l asosida yashagan, insonlarni to‘g‘ri yashashga chorlagan, insonlar hayotini, faoliyatini, yengillashtirgan, ularga naf keltirgan ne-ne buyuk siymolar mavjud. Ularning hayot faoliyati ibrat maktabi vazifasini o‘taydi.

Bu kabi ajdodlarga misol qilib buyuk sarkarda, Temuriylar davlati asoschisi -Amir Temur xazratlarini, o‘z davrida valiy darajasida ulug‘langan xazrat Xoja Ubaydulloh Axrori, g‘azal mulkining sultoni Mir Alisher Navoiy hazratlarini keltirish mumkin. Tasavvuf tariqatlari tarixiga nazar solinsa, undagi goyalar, ta’limotlar necha asrlar davomida axloq singari zamon o‘zgartirgan sayin u ham sayqallanib, takomillashib borgan. Quyida ushbu tarixiy jarayonga qisqacha to‘xtalib o‘tiladi.[4.1.]

Zamoni saodatda va undan keying dastlabki vaqtlarda aqoid, fiqh kabi islomiy ilmlar qatori tasavvuf ham alohida ajralib chiqmagan edi. U davrdagi musulmonlar Rasululloh sallohu alayhi vasallamning hayotlik chog‘larida barcha narsada u zotning o‘zlariga ergashar edilar.

Keyinchalik esa sahobalar o‘zlari Qur‘on va sunnatdan kerakli xulosalarni olib, amal qilib yurdilar. O‘sha paytda ruhiy kamolotga, zikr va zohidlikka moyil zotlar turli oyat va hadislardan o‘zlari uchun dalil topib, mazkur ishlarni o‘z hayotlariga tatbiq qildilar. [5.1]

Tasavvuf tariqatlarining insoniyat ma’naviyatini yuksaltirishga qo‘shib kelayotgan benazir hissasi butun dunyo xalqi tomonidan e’tirof etilsada, ba’zan islom olamida tasavvufga salbiy nazar bilan qarash, uning tariqatlari, mashoyixlar va karomatlarini inkor etish ko‘zga tashlanadi.

Burhoniddin al Biqoiy (1406-1480)ning "Tasawuf inqirozi", Abdurahmon Dimashqiyaning "Naqshbandiya tahlili" kitobi va boshqa kitoblarda tasavvufning barcha tariqatlari va ularga doir asarlar hamda mashoyixlar qattiq tanqid qilingan. Mustaqillik yillaridan beri o'zbekistonda tasawuf tariqatlarini o'rganish, unga doir asarlarni tarjima qilish, atoqli mashoyixlarning maqbaralarini qayta qurish va ta'mirlashga ahamiyat berilmoqda.

Darhaqiqat, tasavvuf tariqatlari musulmonlar axloqi va dunyoqarashini shakllantirishga katta ta'sir ko'rsatib, ularning nafaqat ruhiy-ma'naviy, balki ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotida ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli dunyo bo'ylab tasavvuf tariqati bilan bog'liq jarayonlar ustuvor mavzular sifatida o'rganib kelinmoqda.

Islom olamidagi qator ilmiy tadqiqot markazlarida tasavvuf ta'limoti, tariqatlar ichida naqshbandiyaning o'rni, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan bog'liqligi, yoyilishi, ma'naviy silsilasi, tariqat namoyandalarining o'zaro munosabati, zikrning maxfiy va jahriy ko'rinishlari ulkan hududlar bo'ylab keng tarqalishiga doir tadqiqotlar olib borilmoqda. [6.1]

Yuqoridagi fikrlardan shuni xulosa qilish mumkinki, tariqat islom shariati talablarini ham ixlos bilan bajargan holda zuhd, taqvo, kamtarlik kabi oliyjanob fazilatlarni o'zida mujassam etib, nafsni poklash yo'li bilan komil inson darajasiga erishishga harakat qilishdan iborat. Tariqat ilmida inson qalbni poklaydi, bu dunyo boyligidan vos kechadi.

Tasavvuf tariqatlari axloqiy Naqshbandiya ta'limoti goyalari insoniyatni kamolotga yetaklaydi va tanazzuldan asraydi. Olib borilgan tadqiqot natijalarining ko'rsatishicha, Bahouddin Naqshbandning ta'limiy-axloqiy merosidan maqsadga muvofiq hamda samarali foydalanish, alloma g'oyalarini o'rganish jarayonida o'quvchi va talabalarning yosh psixologik xususiyatlarini hamda qiziqish va ehtiyojlarini inobatga olish, alloma qarashlari mohiyatidan to'laqonli xabardor bo'lishlari o'rganilayotgan muammoning ijobiy yechimga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Bahouddin Naqshband ta'limiy-axloqiy merosi g'oyaviy diniy, falsafiy, madaniy ta'lim-tarbiya ildizidir va milliy istiqloq mafkurasining bosh g'oyasi ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayotni ta'minlashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. Ijodiy Parvoz" 2018 y aprel 4(60) son
2. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tasavvuf haqida tasavvur. Toshkent. Hilol, 2019.54-B.
3. 3.A. Sh. Juzjoni. Tasavvuf va inson. Toshkent. 2001.67-B.
4. 4.Buxoriy Sadridin Salim. Bahouddin Naqshband yoki yetti pir.Buxoro.2006.90-B.
5. 5.Voxidov R, Maxmudov M, Azimov Yu. Ulug,, Xojaning ibrat va hikmatlari.
6. Pedagogik mahorat, 2005.112-B.
7. Агзамова, Н. Ш. (2018). Этические взгляды восточных мыслителей как важный фактор формирования духовной жизни общества.